

МОНГОЛ ҮНДЭСТНИЙ ХӨГЖИЛ ДЭВШИЛД ҮНДЭСНИЙ УХАМСРЫН ҮҮРЭГ, АЧ ХОЛБОГДОЛ

И.ЛХАМ

Доктор, дэд профессор ХААИС, ЭЗБС, ХЭЗТ

М.МӨНХЗУЛ

ХААИС, ЭЗБС, ХЭЗТ

Улс төр судлалын тэнхимийн докторант

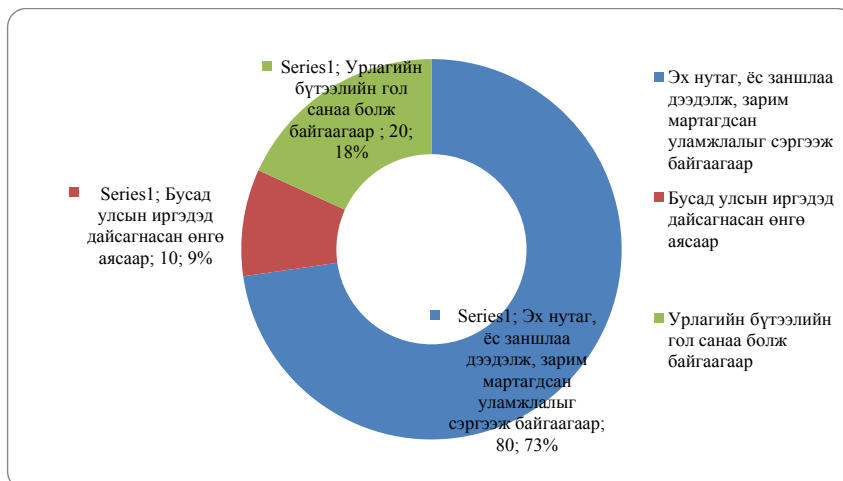
Түлхүүр үг: Даяаршил, үндэсний ухамсар, үндэсний соёл, үндэстэн, угсаатан

Товч агуулга: Даяаршлын үйл явц нь Монгол улсын хувьд үндэстэн оршин тогтнох чадварыг сорьж байгаа сорилт болж байна. 1990 оны ардчилсан хувьсгалын үр дүнд нийгэм өөрчлөгдөж, түүхэн энэ хувьсгалын хамгийн чухал үзэгдэл нь монголчуудын үндэсний ухамсрын сэргэлт байлаа. Өнөөгийн нөхцөлд Монголын геополитик, эдийн засаг нь таатай бус байдалд орж, улс орны эрх ашиг, ирээдүй нь хөгжих үү эсвэл доройтох уу гэсэн ийм байдалд үндэсний ухамсар нь тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдалд нөлөөлөх хамгийн чухал зүйл гэж үзэж байна. Үндэсний ухамсрыг улс төрийн үзэл санааны түвшинд хэрэгжүүлэх нь манай улсын хувьд амин чухал асуудал билээ. Үндэсний ухамсрын уг болон мөн чанар, түүний үйл ажиллагааны хувьсамтгай шинжийн талаарх ойлголтыг тодорхой болгох нь Монгол орны өмнө тулгарч буй асуудлуудыг шийдвэрлэж, засаг төрөө төвхнүүлэхэд чухал ач холбогдолтой билээ. Үндэстний хувь заяаны хувьд түүхэн явцад бүрэлдэн тогтносон үндэсний ухамсар тодорхойлогч хүчин зүйл нь болдог. Үндэсний ухамсрын нэг чухал элемент бол үндэсний соёлын асуудал юм.

Резюме: То, что процесс глобализации создает для каждого народа различные последствия, является фактом. Для Монголии этот процесс порождает не возможности, а – испытания, точнее – испытания выживания. Поэтому в современных политологических исследованиях необходимо поднять вопрос национального сознания.

Даяаршлын үйл явц нь хөгжлийн өөр өөр түвшинд яваа улс орон бүрт харилцан адилгүй явагддаг. Эдгээрээс монгол үндэстэнг юу хүлээж байна вэ? бид хаашаа чиглэж байна гэсэн асуултууд гарч ирж байна. Хэдийгээр Монгол улс нь тусгаар тогтносон улс мөн хэдий ч үүнийгээ өнөөгийн эрин үед улам баталгаажуулах хэрэгтэй. Тусгаар тогтнол гэдэг бол үндэстний амьдралын баталгаа юм. Үндэсний ухамсрын ач холбогдол нь монголын нийгмийн нэгдлүүд, улс төрийн намууд, улс төрийн чиг баримжааг нягтруулах үндэс бөгөөд газарзүйн тодорхой бүс нутгийн хүн амын амьдралын үйл ажиллагааг зохицуулахаас гадна ирээдүйн чиг баримжааг гаргаж гаргаж өгдөг. Гэвч нөгөө талаас эдийн засаг болон нийгмийн амьдралд даяаршлах нь зарим талаар зайлшгүй зүй тогтол юм гэж хэлж болно. Хэт их үндэсний явцуурах оролдлого нь зөвхөн эдийн засгийн болон оюун санааны уналтанд л хүргэнэ. Орчин үеийн нөхцөлд бүс нутаг болгонд эдийн засаг, нийгмийн дэвшлийг оюун санааны дэвшил дагалдаж байх нь чухал билээ. Иймээс үндэстэн хоорондын зохицол нийцэлд хүрч болох үндсэн зарчмууд нь үндэсний тусгаар тогтнолын аюулгүй байдал, өөрийн үндэсний төрөө бэхжүүлэх, мөн бусад улс үндэстэнтэй эрх үүргийн дагуу эрх тэгш бодитой байх, үндэсний бодлого нь ардчилсан бөгөөд уян хатан байх нь зүйтэй болов уу.

Монголчуудын үндэсний ухамсрын илрэх байдлыг 200 хүнээс судлагаа авсан болно. «Өнөөгийн Монголын үндэсний ухамсар нь хүний үйлдэл, үйл ажиллагааны ямар хэлбэрээр илэрч байна вэ?» гэсэн асуултанд судалгаанд оролцсон хүмүүсийн 80% нь эх нутаг, ёс заншлаа дээдэлж, зарим мартагдсан уламжлалыг сэргээж байгаагаар, 10% нь бусад улсын иргэдэд дайсагнасан өнгө аясаар, 20% нь урлагийн бүтээлийн гол санаа болж байгаагаар гэж харилцан байна.

“Монголын үндэсний ухамсрыг тээгч, өвлүүлэгч, хэрэгжүүлэгч үүргийг хүлээдэг субъект нь аль нь вэ?” гэсэн асуултанд:

	Өнгөрсөн үед	Одоо үед	Ирээдүйд
Хувь хүн /ард түмэн, энгийн иргэд/	70%	50%	63%
Шийдвэр гаргагчид /өндөр албан тушаалтнууд/	27%	44%	8%
Гадаад оронд боловсрол эзэмшсэн иргэд		2%	20%

Дээрх судалгааны дүнгээс үзвэл үндэсний ухамсрыг тээн авч явагч нь аль ч үедээ хувь хүмүүс байдаг байна. Хэдийгээр өнөөгийн байдалд шийдвэр гаргагч нар үндэсний ухамсрыг хэрэгжүүлэгч субъектэд тодорхой хэмжээгээр оролцож байгаа хэдий ч тэднийг ирээдүйд үндэсний ухамсрыг тээгч гэж үзэхгүй байна. Энэ нь иргэдийн төрдөө итгэх итгэл маш муу байгааг харуулж байна.

Эдийн засгийн хөгжлийн явц дахь даяаршил ба үндэсний ухамсрын хоорондын эсрэгцэл нь судлаачид болон улс төрчдийн тулгамдсан асуудал болоод байна. “Манай улсын хоёр талын хөршүүд хоорондоо шөргөөцөлдөхгүй бол энэ шинэ зуунд асар хурдтай хөгжил суурь нь тавигдсаар байна¹⁴ гэжээ. Үүнтэй холбоотойгоор “энэхүү үйл явц дахь оросын үүрэг ролийн талаарх санал бодлоо “шинэчлэгдэн, нийгэм-эдийн засгийн хямралыг даван туулж, барууны улс орнуудтай тогтоосон харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэн бэхжүүлж байгаа өнөөгийн орос улс нь даяаршлын үйл явцын хөгжлийг илүү тэнцвэртэй, зохицолтой болгоход өөрийн жинтэй хувь нэмрийг оруулж чадах юм”¹⁵ гэжээ.

Юуны өмнө банк, санхүүгийн салбарт гадны нөлөөллийг бууруулах, үгүй болгохыг зорих нь үндэсний ухамсар маш их ач холбогдолтой. Улсын мөнгө санхүү бол дотоод хил хязгаар юм. Эдийн засгийн бүхий л салбартаа гадныхныг биш, өөрсдийн үндэсний хөрөнгөтнүүдийг дэмжих, ашигт малтмалын салбарт ч мөн адил дан өөрсдийн ноёрхлыг тогтоох бодлого баримталдаг хууль тогтоомжийг манай хууль санаачлагчид бий болгох хэрэгтэй. Хэрэв бодлого зөв байвал хөгжил ч шулуудана. Үр дүнд нь монгол үндэстэн хожино. Хэрэв тэгж чадахгүй бол энэ цаг үед эхэлж байгаа даяаршлын үйл явцын хүрээнд монгол үндэсний төр улс болон улмаар үндэсний ухамсар нь зөвхөн түүх болон үлдэх ажээ.

Даяаршлын үйл явц нь Монголын нийгмийн баруунд хандах хандлагад мөн нөлөөлж байна. Монголд олон нийт тэр дундаа залуу үеийнхэн нь баруун руу хандсан чиг баримжаатай болж ирж байна. Уг чиг баримжаа нь залуучууд монголын гэхээсээ илүүтэй барууны бүхий л зүйлс (тухайлбал хувцас, урлаг, кино, харилцаа, үнэт зүйлс)-ийг илүүд сонгож үзэж байгаагаар илэрч байна. Гадныхныг шүтэх үзэл монголд амь бөхтэй байна. Уг нь монголыг монголоор нь байлгаж, монгол нь монголдоо хайртай байлгах зүйл нь үндэсний ухамсар, үндэсний бахархал мөн. Тэгвэл Монгол улс түүхэн явцад хөгжиж ирснийхээ хувьд бидний өнгөрсөн цаг үе, хэв журам, ёс суртахуун, өвөг дээдэс зэрэг асуудлууд нь онцгой утга учрыг агуулсаар ирсэн.

Монгол улс уг нэгдэлд үндэсний ухамсраа хадгалан үлдэж, итгэл үнэмшлийн эрх чөлөөгөө бататган хангах ёстой. Учир нь “шинжлэх ухаан, шашин шүтлэг, ёс суртахуун болон бусад мэдлэг дээр үндэслэн мэдээллийн түвшинд олон улсын хамтын ажиллагаанууд хэрэгжиж эхлэх ба аж үйлдвэржсэн нийгэмд уламжлал болсон эдийн засаг болон нийгмийн институциудыг (хувийн өмч, үнэт зүйл гэх мэт) халах үйл ажиллагаа явагдаж, мэдлэг ба оюун ухаан дээр тулгуурлан аяндаа нийгмийн шинэ бодит ертөнц бүрэлдэн бий болдог”¹⁶ гэсэн тодорхойлолт байдаг. Хэрэв төгс хувилбараар даяаршлыг хэрэгжүүлж чаддаг бол энэ нь ядуурлыг устгах, хэв журмыг хангах, эв найрамдал, материаллаг бүрэн бүтэн байдал зэргээр илрэх байсан.

Монгол улсын уламжлал, түүхэн үндэс угсаа хэр чинээ гүн шингэсэн үндэсний ухамсартай байна төдий чинээ бид даяаршлын үйл явцад монголчуудыг тодорхойлж байдаг үнэт зүйлсээ хамгаалж чадна. Шотланд үндэсний хувцасны нэгэн хэсэг болох килт буюу шотланд эрчүүдийн банзалыг хуулиараа баталгаажуулсныг бид мэдэж байх ёстой.

Үндэсний ба угсаатны ухамсрыг буруу тайлбарлах нь орчин үеийн Монгол улсын гадаад, дотоод бодлогын хөгжлийн стратег, тактикийн шинжилгээнд буруу дүгнэлт хийхэд хүргэх аюултай. Үүний илрэл нь өнөөдөр нэг бол панмонголизм, эсвэл Чингис хаан, эсвэл хятадын эрлийз гэх мэт зүйлүүд яригдаад байгаа явдал. Энэ нь үндэсний ухамсар улс төрийн бодлогын түвшинд хүрч чадахгүй байгаагаар холбоотой. Ер нь бол үндэсний ухамсар нь биологийн биш, нийгмийн ойлголт юм. Монгол улс даяаршлах үйл явцын орон зай руу улам бүр гүнзгий орж байгаа бөгөөд энэ үйл явц нь эерэг нөлөөнөөс гадна ялангуяа үндэсний ухамсарт, тухайлбал, соёл-түүхийн үнэт зүйлсүүдийг усанд урсгах адил алга болгодог зэрэг олон сөрөг нөлөөг үзүүлдэг. Үүнтэй холбогдуулан Монголд үндэсний ухамсар төлөвших үйл явцад эдгээр хүчин зүйлүүдийн нөлөөлөх түвшинг тодорхойлоод үндэсний ухамсарт даяаршлах үйл явцын үзүүлэх сөрөг нөлөөг багасгах, эсвэл түүнээс сэргийлэхэд тохирсон нөхцлийг олох нь чухал. Өнөө цагт шарын шашныг Монгол үндэстний нэгдмэл соёлын цорын ганц эзэмнэгч гэж үзэх нь өрөөсгөл юм. Шашныг Монголын үндэсний ухамсрын бүтэц байгуулалтын гол багана гэж зарлах нь нийгмийн ухамсрын бусад хэлбэрүүдийн ач холбогдлыг зайлшгүй хязгаарлаж, ингэснээрээ түүний хүн хүндээ болон бусад хүмүүстэйгээ ертөнцөд зэрэгцэн амьдрах чадвартаа итгэж өв тэгш хөгжих боломжийг багасгадаг.

¹⁴ Н.Бэгз.Глобальчлалын үеийн Монгол улсын хөгжлийн онол арга зүйн үндсэн асуудлууд. УБ.2001. х121

¹⁵ Дилигенский.Г.Г. Запад-враг или партнер? Россия в условиях трансформаций. М.,2002.х.69

¹⁶ Чемпиолли Э. Мировая политика в процессе перелома. Тб.,2003

Бид цаашдаа оршин тогтнохын тулд даяаршлагад адилсахын хэрээр үндэсний өвөрмөц байдлаа хадгалах ёстой. Үндэсний ухамсрын мөн чанар нь үүнд оршино. Энэ нөхцөл байдалд Монгол шиг бага буурай үндэстэн болгон өөрийн “соёлын нүүр царайгаа” авч хадгалах гэсэн эрмэлзэл нь түүхэн язгуур угсаагаа бэхжүүлэхэд нь тусална.

Даяаршлын үйл явц дахь монголчуудын үндэсний ухамсрыг эдийн засгийн утгаар ч мөн хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна. Жишээ нь: АНУ-д хамгийн сайн татвар төлөгчийг эх оронч хэмээн үздэг. Гэтэл манайд ийм бодлого байхгүй байна. Үндэсний ухамсрыг үндэсний соёл, морин хуур, монгол бичиг гэж үзэхээс гадна үндэсний үйлдвэрлэлийг бий болгох, ингэснээрээ Монголын тусгаар тогтнол цаашлаад Монгол үндэсний төр улс бэхжин хүчирхэгжихэд чухал. Бид өөрийн үндэсний соёл-түүхийн болон улс төрийн онцлогуудыг хадгалах, нөгөө талаас даяаршлаас гарч байгаа эерэг боломжуудыг өөртөө шингээж авах зорилгоор төрийн бодлого дахь үндэсний ба даяаршлын үйл явцын хоорондын тэнцвэрийг олох явдал юм. Энэ утгаараа нийгэм, соёл, эдийн засаг, улс төрийн орон зайд үндэсний ухамсар оршин тогтнох үндсэн нөхцлийг мэдсэнээр Монгол улсад даяаршлах үйл явцын сөрөг үр дагавараас зайлсхийх урьдчилсан нөхцлийг бий болох боломжийг олгоно. Үүнтэй холбогдуулан үндэсний ухамсар бүрэлдэн тогтох үйл явцыг судлахдаа түүнд тус дөхөм болдог оюун санаа, эдийн засаг болон нийгэм, улс төрийн хүчин зүйлсийг оролцуулан судалгааны хамгийн шинэлэг арга зүй, хэрэгслүүдийг ашиглах нь чухал. Ингэхдээ тэдгээрийг түүх, нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн зохих хүрээлэлд нь тавьж үзэх хэрэгтэй. Гэтэл Монголын орон зайд онолын болон практикийн аль ч түвшинд оршиж байгаа үндэсний ухамсрын олон бүрдэл хэсгүүд онолын талаас одоо хүртэл бүтэц нь тодорхойлогдоогүй байгаа нь орчин үеийн Монголын нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн амьдралд онош тавихад хүндрэл үүсгэж байж болох юм.

Ер нь үндэсний ухамсар, үндэсний эрх ашиг нь өөрийн үндэстний түүхийн суурин дээр тогтохгүй бол цаашдаа хөгжих боломжгүй байдаг. Учир нь үндэсний ухамсар нь улс үндэстнийхээ эх түүхийн мэдлэг дээр төлөвшдөг учраас түүхийн ухамсар нь чухал ач холбогдолтой. Үндэсний ухамсар нь түүхийн ухамсрын төлөвшлөөр тодорхойлогдоно. Тухайлбал бидний хийсэн судалгааны дүнгээр «Үндэсний ухамсар юугаар илэрхийлэгдэх вэ?» гэсэн асуултанд 73% нь эх түүхээр, 67,5% нь үндэсний бахархалаар, 9% нь улс төрийн үзэл суртлаар, 61,5% нь үндэсний эх хэлээр гэж хариулжээ.

Түүхийн ухамсрын эх сурвалж болох улс үндэстнийхээ түүхийг танин мэдэхгүйгээр үндэсний ухамсар хэзээ ч төлөвшихгүй. Үндэсний ухамсар түүхийн ухамсрыг уулзуулж буй цэг нь түүхийн мэдлэг билээ. «Аливаа үндэстнийг устгая гэвэл эх түүх рүү нь довтол, тэгсэн цагт тэднийг хааш нь ч хөтөлж болно» гэсэн үг байдаг. Чухам ийм учраас өөрийн төрийн байгуулалтын үйл явцад явагдаж байгаа олон үндэстнүүд өөрийн түүхийн соёлын үнэт зүйлсүүдэд ихээхэн анхаарал хандуулдаг.

Соёл ба шашин нь үндэсний ухамсрын “төв хэсэг” буюу түүний язгуурын түвшинг харуулдаг. Өнөөгийн Монгол үндэсний ухамсар нь гол төлөв соёл, уламжлал, шашинд түшиглэдэг. Хүний ухамсрын ихэнхдээ домгийн хэлбэрээр илэрхийлэгдсэн эхний суурь болох соёлын ерөнхий ойлголтын түвшинг давахгүйгээр үндэсний ухамсар нь ойлголтын түвшинд гарах боломжгүй байдаг. Энэ түвшинг угсаатны нийтлэг болгоны үндэс суурь, өөрөөр хэлбэл, үндэсний ухамсрын сэргэн мандалт явагддаг оюуны төв хэсгийн орон зай гэж хэлж болно. Тэгвэл Монголд үндэсний төслүүдийг анхлан нэвтрүүлэгчид нь манай зохиолчид, ардын аман зохиолчид, соёлын элитүүд байсан бөгөөд тэд соёлыг үндэсний ухамсрынхаа төвд тавьсаар ирсэн билээ. Гэтэл «үндэсний» гэдэг үг хамгийн түрүүнд соёлын, эсвэл шашны бус, харин улс төрийн зарчмыг илэрхийлдэг бөгөөд энэ нь үндэсний гэхээсээ илүү үндэстэн хоорондын төслийг тусгаж байна. Үндэсний ухамсар бүрэлдэн тогтох үе шаттай байдаг. Улс төрийн энэ онцгой үйл явц нь соёл, уламжлал, шашны объектив нэгжээр байнга нөхцөлддөг. Нийгэм нарийн төвөгтэй замыг туулан үндэсний ухамсрыг түүхэндээ олж авах юм уу хөгжүүлдэг. 1990 оны ардчилсан хувьсгалын дараа Монгол улсын үндэсний ухамсрын хөгжилд шинэ үе шат бий болсон. Энэ үед монголын үндэсний соёлын иж бүрдлүүдийг бүрэлдүүлэх үйл явц шинээр эхэлсэн.

Харин өнөөгийн нөхцөлд үндэсний төр улсууд ба тусгаар тогтнолын хямрал улам бодит зүйл болж байна. Энэ хямралтай зэрэгцээд үндэсний ижил төстэй байдал өөрийн газар нутгийн хил хязгаарыг даван гарч байна. Хэрэв үндэсний төр улсуудад учрах энэ эсэргүүцлийн талаар бичсэн Фрэнсис Фукуяма өөрийн тусгаар тогтносон байдлыг хамгаалж чадахгүй бол гарч ирэх ноцтой асуудлыг анхааруулсан байдгийг бид мартаж ёсгүй. Энэ нөхцөл байдлын улмаас үндэсний ухамсарт нарийн төвөгтэй өөрчлөлтүүд учирдаг байна.

Үндэсний ухамсар бүрэлдэн тогтоход улс төрийн хүчин зүйл гол үүргийг гүйцэтгэдэг. Хэрэв бид улс төрийн ийм нэгжгүй байсаар байвал улс төрийн газрын зураг дээр угсаатны зүйн эртний үлдэцийн түвшинд л үлдэх болно. Угсаатан болгон улс төрийн түвшинд хүрч очиж чадахгүй нь мэдээж. Улс төрийн хүчин зүйлийн нэг чухал зүйл бол чухам энэ хэмжигдэхүүнд улс төрийн элит бүрэлдэн тогтож үйл ажиллагаа явагдаж, тэд өөрсдөө улс төрийн институтын зөвхөн агуулгыг төдийгүй бас хэлбэрийг бүрэлдүүлэх хариуцлагыг хүлээдэг¹⁷. Чухам тэд нарт л үндэсний улс төрийн билэг тэмдгийг бүтээж байгуулах нийгмийн хариуцлага оногддог. Гэхдээ энэ бол тухайн үйл явцад зөвхөн улс төрийн элитүүд оролцдог гэсэн үг биш. Үүнд мэдээж оюуны элитүүд, иргэд ч бас оролцдог. Гэвч соёлын үнэт зүйлийг сонгох үйл ажиллагаанд эцсийн шийдвэрийг улс төрийн элитүүд л гаргадаг гэдгийг онцлох хэрэгтэй. Үндэсний ухамсар нь улс төрийн ямар нэгэн томоохон шийдвэр, хуулийн төсөл, төрийн бодлогод маш ихээр нөлөөлдөг учраас манай улс төрийн элитүүд энэ асуудалд нухацтай хандах цаг нь нэгэнт болжээ. Үндэсний ухамсрын хувьд үндэсний эрх ашгийг мэдэрдэг улс төрийн элиттэй байх нь хангалттай биш. Харин эсрэгээр улс төрийн элит нь өөрийн

¹⁷ Нефедова.И.К. Проблемы национальной психологии. М.,1988.с.66.

улс төрийн үйлдлээр улс төрийн зорилгоо бодитой илэрхийлэн харуулах чадвартай байвал улс төрийн элит гэж хэлэгдэнэ. Мэдээж улс төрийн субъектүүдийн хувьд хувийн сонирхол нь эдийн засаг, улс төрийн сонирхолтой тэр бүр нийцээд байдаггүй. Гэхдээ хэрэв үндэстэн-улсын эрх ашгийг өөрийн ямар нэгэн үнэт зүйл, улс төрийн амбица гэх мэт эрх ашгаас дээгүүр тавьсан нөхцөлд энэ суурин дээр улс төрийн хүчнүүдийг, тэдэнтэй цуг нийгмийн янз бүрийн давхаргыг нэгтгэн нягтруулах боломжтой¹⁸. Үндэсний ухамсар бүрэлдэн тогтох үйл явцад манай улс төрийн элитүүдийн гүйцэтгэх үүрэг нь хамгийн их ач холбогдол бүхий үндэсний билэг тэмдгийг дотор нь бэхжүүлэх зорилгоор нийгмийн институтыг бий болгоход оршино.

Даяаршлах хандлага хүчтэй өрнөж буй энэ нөхцөлд ЮНЕСКО-гийн судалгаагаар жил тутам 18-20 хэл мөхөж байна гэсэн мэдээ байдаг. Хэл мөхөж байна гэдэг нь тэр тооны үндэстэн мөхөж байна гэсэн үг юм. УИХ үндэсний ухамсрын үзэл баримтлалыг үндсэн хуулийн заалтанд тусгаж өгөх хэрэгтэй байна. Үндэсний ухамсрыг залууст төлөвшүүлээгүйн улмаас гадаадад гарч амьдрах мөрөөдөлтэй, гадны хэлээр хагас хугас ярьдаг, монгол хэлээ төгс сайн мэдэхгүй бие хүмүүс болон төлөвшиж байна. Иймд боловсролын ба шинжлэх ухааны салбарууд энэ үүргийг гүйцэтгэх хэрэгтэй байна.

Мөн орчин үеийн Монгол улсын үндэсний төр улс болон үндэсний ухамсарт тулгарч буй шийдэх гол асуудал нь үндэсний ухамсар ба даяаршлах явцын хоорондох тэнцвэртэй байдлыг олоход оршино. Бидний үзэж байгаагаар мэдээллийн технологи, кибер орон зайн болон бусад хөгжлийн үр дүн чухал болохыг тэмдэглэж байна. Үндэсний төр улс болон үндэсний ухамсарт тулгардаг ноцтой зүйлийн нэг нь мэдээллийн нийгэм төрийн ялангуяа үндэсний институтын хувьд сөрөг хүчин болдог. Мэдээлэл ба мэдээллийн орон зай үндэсний ухамсар бүрэлдэн тогтоход чухал үүрэгтэй. Хэрэв мэдээллийн нөөцийг хайхрахгүй байвал энэ нь нийгэмд үндэсний ухамсрыг идэвхжүүлэх үйл явцад сөргөөр нөлөөлөх боломжтой. Мэдээллийн тархац ба үндэстэн, үндэсний ухамсар бий болохын хооронд шууд холбоо байдаг. Тэгвэл бид өөрийн орны алслагдсан асар уудам нутаг дэвсгэрийг маш ойрхон болгож байгаа мэдээллийн технологийг ашиглан нийгмийн болон үндэсний нийтлэгийн талаарх өөрсдийн төсөөллийг одоо өргөжүүлэх боломжтой болсон.

Мэдээллийн технологийн хурдацтай хөгжил нь даяаршлах үйл явцыг хөгжүүлэх боломжийг бий болгосон. Канадын философич М.Маклюэний хэлснээр даяаршлын эрин үе дэх бүх дэлхий “нэгэн тосгон” болж хувирсан. Үнэхээр харилцаа холбоо нь цаг хугацаа ба орон зайг мэдэгдэхүйц нарийсган орчлон ертөнцийг хүнд нүдэнд харж, гарт баригдахуйцаар ойртуулсан¹⁹.

Монголын хувьд глобалчлалын сорилтуудад дараах гарцууд байж болох юм. Үүнд:

Нэгдүгээрт, сэтгэлгээний тусгаар тогтнолыг бий болгох хэрэгтэй. Монголын эдийн засгийн хараат байдал нь сэтгэлгээний хувьд тусгаар тогтноогүйтэй холбоотой. Күнз, Бумбын үзэл, Нугаржунай төв үзэл, марксист үзэл, либерализм гэх мэт гадны үзэл суртлаар олон жил номлолоо хийсэн. Энэ асуудлыг шийдэх арга зам бол үндэсний ухамсрыг тэргүүн эгнээнд тавьж үздэг улс төрийн үзэл санааг бий болгох хэрэгтэй.

Хоёрдугаарт, Монголын тусгаар тогтнол маш эмзэг суурин дээр байна. Тусгаар тогтнолын баталгаа нь оюуны талаасаа үндэсний ухамсар, материаллаг талаасаа эдийн засгийн хараат бус байдал юм. Юуны өмнө бидэнд олон тулгуурт эдийн засгийн бодлого хэрэгтэй. (Эдийн засгийн жигд харилцаа) Энэхүү эдийн засгийн жигд харилцаа хэрэгжиж байж, нийгэм ил тод, шударга болж, далд эдийн засаг багасна. Төрийн оролцоо нь зохистой, хяналттай, татварын зөв бодлого явуулах ёстой болж байна.

Гуравдугаарт, эдийн засгийн ашиг сонирхлоо улам эрчимтэй хамгаалах шаардлагатай байна. Бидэнд бизнес эрхлэгчдээ дэмжих хэтийн бодлогод чиглэсэн зорилго, чин эрмэлзэл хэрэгтэй. Энэ нь төрийн бодлогын нэг бүрэлдэхүүн хэсэг учраас бодит үйл хөдлөлөөрөө хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Үндэсний санхүүгийн төсөл санаачлагыг бий болгох зэргээр нийгмийн дундаж түвшингийн хүмүүсийг өсөж дэвжихэд таатай нөхцлүүдийг бүрдүүлэх, мөн эрх чөлөөний байгууллагуудыг бэхжүүлэх хэрэгтэй.

Дөрөвдүгээрт, иргэд хэл, соёл, үндэсний өв уламжлалаа баяжуулан дэлгэрүүлэх нь зүй ёсны хэрэг. Өөрийгөө үнэлж хүндэтгэдэг хүн бүр бусдын өв баялагийг хүндэтгэж байх ёстой. Үндэснийхээ өв уламжлалыг хүндэтгэх нь чухал асуудал бөгөөд бид түүнийгээ бусдад таниулж дэлгэрүүлж, сурталчлан таниулах хэрэгтэй. Соёлын өв хөрөнгөө нээн илрүүлж баяжуулж байх нь дэлхийн соёлын өвд ач холбогдолтой зүйл гэдгийг мартаж өсгүй. Энэ нь хөрш зэргэлдээ орнуудынхаа соёлыг сонирхоод зогсохгүй, ямар авууштай тал байгааг олж мэдэх замаар эдийн засгийн, улс төрийн, соёлын амьдралын шинэ чанарыг хайх хэрэгтэй гэсэн үг юм.

Тавдугаарт, манай нийгэмд буй хууль тогтоомжуудын зөрчил, алдаа дутагдлыг арилгахыг хичээх ёстой. Нэг талаар энэ нь төр иргэддээ өөрийн бүтэц зохион байгуулалт, үйл ажиллагаагаа нээлттэй ойр байлгах, өөрсдөдөө тулгамдсан асуудлууд тэр дундаа нэн яаралтай шийдэх хэрэгтэй байгаа төр иргэд хоёрын хоорондох хөндий байдлыг багасгах асуудлуудад анхаарал хандуулах гэсэн оролдлого хэрэгтэй байна. Нөгөө талаар иргэдийн хүсэл хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн хуулийг бататгах гэсэн санаа юм. Ёс журамтай байдлын зэрэг тал нь иргэдийн улсаараа бахархах сэтгэлийг мөн өөрсдийн болон үр удмынхаа ирээдүйг гэрэлтэй сайхан байлгах хүслийг нэмэгдүүлэх болно.

Зургадугаарт, аливаа үндэсний төр улсын агуулга мөн чанар нь төр иргэндээ, иргэн төрдөө хандах ёсоор илэрхийлэгддэг. Төр нь иргэндээ хандах ёс нь үндэсний ухамсар, хүсэл зориг, үндэсний эрх ашиг сонирхлыг

¹⁸ Mead M, Metraux R. Aspects of the present. N.Y.,1980

¹⁹ Lerche Ch. The conflicts of globalization // Intern, j, of peace studies. Formosa,1998.p.59

илэрхийлсэн төрийн номлол, засаглах арга ухаан байдаг билээ²⁰. Тэр засаглал нь монголчуудын нийтлэг эрх ашгийг хамгаалахад чиглэгддэг байх ёстой. Нийтлэг эрх ашгийг хамгаалахдаа ямар хүсэл зоригт тулгуурлах нь тухайн төрийн хөгжлийн түвшин, түүхэн нөхцөл байдал, төрийн гүйцэтгэж буй үүрэг, иргэний нийгмийн төлөвшил зэрэг олон хүчин зүйлээс хамаарна. Жишээ нь өнөөгийн нөхцөлд иргэний нийгэм ардчилсан утгаараа төлөвшөөгүй, төрийн сөрөг хүчний статусаа эзэмшээгүй байгаа болон ардчилсан төр дөнгөж бүрэлдэж, төрийн албан тушаал нэр төр, ёс суртахууны үнэлэмжээ олоогүй яг л бизнесийн талбарт мэт байгаа үед ямар хүсэл зориг давамгайлах нь ойлгомжтой. Нийт үндэсний эрх ашгийг урьдал болгож, нийгмийн нийтлэг асуудлуудыг шүүн хэлэлцэж шийдвэрлэж байх нь хууль тогтоох байгууллагуудын нэн чухал үүрэг мөн²¹. Иймээс төр нь иргэдэд хандахдаа хэдийгээр янз бүрийн нөхцлийг ашигладаг ч гэсэн эцсийн эцэст төрийн бүрэн эрхт байдлаа бататгах хамгаалахад чиглэгдсэн төрийн бодлогод тулгуурлах нь чухал.

Долоодугаарт, бид харийн юм болгонд биширсэн, хүндэтгэлтэй хандсаар байтал Монголын үндэсний эрх ашиг, нийгмийн юм болгоныг юу ч биш болгоход хүргэх аюул заналхийлсээр байна. Гадаадаас орж ирэх хөрөнгө оруулалтууд, түүний эрх ашгийг тусгасан зэрэмдэг хууль, бодлогууд нь Монгол үндэсний төр улсыг устгаж магадгүй билээ. Манай улс төрийн элитүүдийн юун түрүүнд анхаарах ёстой зүйл бол үндэсний эрх ашгийг тусгасан, үндэсний ухамсраар номлолоо хийсэн үндэсний төр улсаа бэхжүүлэх явдал юм. Үндэсний ухамсрыг сэргээхийн тулд хамгийн түрүүнд түүнийг нэн тодорхой мэдэж, судалж, ялангуяа даяаршил нэрээр халхавчлагдсан том гүрнүүдийн колоничлолын бодлого, үйл ажиллагаанд автаад байгаа залуу үеийнхний оюун ухаанд суулгаж, амьдралынх нь хэвшил болгох хэрэгтэй. Ингэхийн тулд үндэсний ухамсрыг илэрхийлэгч бүрдлүүд болох үндэсний соёл, уламжлал, ёс заншлыг боловсролын тогтолцоонд системтэй оруулах нь шаардлагатай байна.

Наймдугаарт, Монгол хүнд монгол үндэсний үндэсний соёл, уламжлалыг амьдралд нь мөрдлөг болгох хэмжээний үйл ажиллагааг бий болгох хэрэгтэй. Өнөөдөр дэлхий дээр 30 сая гаруй хятад үндэсний цагаач иргэд хаана ч, юу ч хийж явсан хан үндэстэн гэдгээ мартаж өсгүй гэсэн тангарагтай явдаг юм билээ²². Үүний нэгэн адилаар монгол хүн Монгол үндэстэн гэдгээ санаж, үндэсний эрх ашгийг өмнөө тавьдаг тийм л үндэсний ухамсрыг төлөвшүүлэх хэрэгтэй. Хэдийгээр одоо хил нь байгаа ч хэл, соёл нь улам эрлийзжиж, хэрэглэгдэх, дэлгэрэх орон зай нь улам хумигдаж байна. ХХ зуунд монголчууд худам монгол бичгээ үгүй хийсэн нь Монголын үндэсний соёлыг устгах ажил болсон.

Мөн монгол хүний нэг бүдүүлэг авир бол нийгмийн шинэчлэлийн давалгаа бүхэнд өмнөх зүйлээ галдан шатаадаг зан юм. Ер нь аливаа шинэчлэлийг өөрийн үндэсний уламжлалд дулдуйдан хийхээс биш, бусдыг дуурайх нь угаас утгагүй, мөн явуургүй зүйл билээ. Ийм нөхцөл байдалд манай нийгэм дэх төрийн бус байгууллагууд, эсвэл холбоодын үйл ажиллагаа, төрийн байгууллагуудын бүхий л үйл ажиллагаанд үндэсний ухамсрыг сэргээх асуудлыг тодорхой нэгэн чиглэл, анхаарал тавих гол цэг болгон тогтмолжуулж, стратегийн зорилго болгох бодлогод шилжих хэрэгтэй. Энэ асуудалд өөрчлөлт шинэчлэх бодлогыг хэрэгжүүлдэг субъектүүд анхаарал хандуулах шаардлагатай байна.

НОМ ЗҮЙ

1. Н.Бэгз. Глобальчлалын үеийн Монгол улсын хөгжлийн онол арга зүйн үндсэн асуудлууд. УБ., 2001.
2. Дилигенский.Г.Г. Запад-враг или партнер? Россия в условиях трансформаций. М., 2002.
3. Чемпиолли Э. Мировая политика в процессе перелома. Тб., 2003.
4. Нефедова.И.К. Проблемы национальной психологии. М., 1988.
5. Mead M, Metraux R. Aspects of the present. N.Y., 1980.
6. Lerche Ch. The conflicts of globalization // Intern, j, of peace studies. Formosa,1998.
7. Ц.Оюунбат. Монголын төрт ёсны уламжлал дахь түүх соёлын залгамж чанар. УБ., 2008.
8. Ё.Довчин. Харьцуулсан улс төр. УБ., 2006.
9. Ц.Оюунбат. Монголын төрт ёсны уламжлал дахь түүх соёлын залгамж чанар. УБ., 2008.
10. Д.Пүрэвдорж. Улаан гэрийн хоригдол. УБ., 2000.

²⁰ Ц.Оюунбат. Монголын төрт ёсны уламжлал дахь түүх соёлын залгамж чанар. УБ.,2008.х.15.

²¹ Ё.Довчин. Харьцуулсан улс төр. УБ 2006, х. 246.

²² Ц.Оюунбат. Монголын төрт ёсны уламжлал дахь түүх соёлын залгамж чанар. УБ.,2008.х.165

